

Recenzja:

Konrad Hilpert, Bernhard Laux (red.),
Leitbild am Ende? Der Streit um Ehe und Familie,
Herder Verlag, Freiburg 2014, ss. 311.

Nowoczesna antykoncepcja i medycyna reprodukcyjna, pluralizm form życia oraz słabnąca rola nauczania moralnego Kościoła powodują, iż dotychczas uznawane za obowiązujące modele małżeństwa i rodziny zaczynają być podawane w wątpliwość. Toczy się w związku z tym ostry spór o wizję małżeństwa i rodziny, w którym aktywnie uczestniczą również współcześni teologowie. Recenzowana książka, której tytuł można przetłumaczyć jako: „Ideał u końca? Spór o małżeństwo i rodzinę” to właśnie dowód owej debaty. Redaktorzy tego dzieła zbiorowego, czyli Konrad Hilpert (emerytowany profesor teologii moralnej z Uniwersytetu Monachijskiego) oraz Bernhard Laux (profesor antropologii teologicznej z Uniwersytetu Ratyżbońskiego), zebrali w nim wypowiedzi znanych teologów niemieckojęzycznych. Prezentują one najważniejsze wyzwania stojące dziś przed małżeństwem i rodziną, powołując się przy tym na różne perspektywy, drogi argumentacji, wzbudzające nieraz sporo kontrowersji.

Publikacja ta została podzielona na trzy części, z których pierwsza poświęcona jest aspektom podstawowym (*Grundlegendes*). Artykuł wprowadzający w tę problematykę, zatytułowany „Miłość i ekonomia. Paradoxy w rodzinie i związku partnerskim” (s. 21–41), napisała Cornelia Koppetsch (profesorka z Instytutu Socjologii Uniwersytetu w Darmstadtzie). Zwraca ona m.in. uwagę, iż małżeństwo i rodzina nie straciły dziś na wartości. Wielu młodych ma jednak wobec nich zbyt wygórowane wymagania, co nieuchronnie prowadzi do konfliktów. Nowoczesne pary chcą bowiem dzisiaj wszystkiego naraz: wolności i więzi, indywidualizmu i oddania, równouprawnienia, jak i wypełniania pewnych tradycyjnych ról płciowych. Koppetsch próbuje w swym artykule nakreślić przyczyny i skutki owych sprzeczności występujących we współczesnych związkach.

Drugi tekst w części poruszającej zagadnienia fundamentalne to artykuł współredaktora recenzowanej publikacji Bernharda Laux pt. „Rodzina – między «Kulturkampfem» a przymusem systemowym” (s. 43–58). Porusza on temat toczącego się dziś sporu o małżeństwo i rodzinę, odnosząc go do wymiaru kultu-

rowego oraz do płaszczyzny struktur społecznych. O ile debaty kulturowe (dotyczące pewnych idei) są dziś prowadzone z wielkim zapalem, a nawet gotowością na obrażanie innych, o tyle zmiany strukturalne i związane z nimi konflikty interesów cieszą się mniejszym zainteresowaniem, mimo iż pociągają one za sobą poważniejsze skutki odnośnie do przyszłości małżeństwa i rodziny. Tym ostatnim poświęca zatem Laux w swym artykule więcej uwagi, dochodząc do wniosku, iż rodzina zasługuje na wsparcie nie tylko z tego powodu, iż otwiera różne możliwości rozwoju swym członkom, ale także ze względu na wielorakie usługi świadczone całemu społeczeństwu.

„Małżeństwo i rodzina w świadectwie Nowego Testamentu” to kolejny artykuł zamieszczony w pierwszej części omawianej książki (s. 59–72). Autorem tego tekstu jest Gerd Häfner (profesor biblistyki na Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu w Monachium). Przybliży on najważniejsze cechy małżeństwa i rodziny, powołując się na słowa Pana Jezusa z Ewangelii synoptycznych, wypowiedzi św. Pawła zawarte w jego Listach oraz wpływy tradycji paulińskiej, widoczne po śmierci Apostoła Narodów.

Następny tekst, zatytułowany „Sakramentalność małżeństwa – co to znaczy?” (s. 73–85), omawia znaczenie sakramentu małżeństwa w perspektywie historyczno-teologicznej. Ralf Miggelbrink (profesor teologii systematycznej w Instytucie Teologii Katolickiej Uniwersytetu w Duisburgu-Essen) poświęca tu także uwagę duchowości małżeńskiej, skupiając się na jej aspektach historycznych oraz eklezjalnych.

Markus Knapp (profesor teologii fundamentalnej na Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu w Bochum) to autor kolejnego artykułu zamieszczonego w recenzowanej publikacji, który nosi tytuł „Bóg, miłość i Kościół” (s. 87–101). Knapp zauważa już na wstępie, iż kościelne rozumienie małżeństwa i rodziny nie jest dziś w dużej mierze akceptowane, nawet przez samych katolików. Pojawia się w związku z tym pytanie, jakie znaczenie ma nauczanie Kościoła, jego funkcja mająca dawać orientację w życiu człowieka (*Orientierungsfunktion*). Autor tego tekstu próbuje odpowiedzieć na to niełatwe pytanie, analizując relację między miłością a religią. Ostatecznie, jego zdaniem, Kościół winien być przekonującą wspólnotą dokonującą hermeneutyki miłości (*Hermeneutik der Liebe*).

Autorami szóstego z kolei tekstu, zatytułowanego „Forma życia rodziny jako «wzór» dla małżeństwa i partnerstwa” (s. 103–116), są dwaj teologowie ewangelicy: Reiner Anselm (profesor etyki na Wydziale Teologii Ewangelickiej Uniwersytetu w Monachium) oraz Peter Dabrock (profesor etyki z Uniwersytetu w Erlangen-Nürnberg). Odwołując się zwłaszcza do opublikowanego w 2013 r. dokumentu Ewangelickiego Kościoła w Niemczech na temat małżeństwa i rodziny pt. *Zwischen Autonomie und Angewiesenheit. Familie als verlässliche Gemeinschaft stär-*

ken, autorzy ci podejmują refleksję nad różnymi, współczesnymi formami życia. Rodzina jawi się tu jednak jako najbardziej atrakcyjny model życia dwojga ludzi, odznaczający się m.in. odpowiedzialnością czy trwałością.

Następny artykuł opublikowany w omawianej książce, pt. „Prawo relacji partnerskich/mażeńskich” (s. 117–130), napisała Judith Hahn (profesorka prawa kanonicznego na Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu w Bochum). Ukazując wpieryw związki partnerskie i małżeńskie w perspektywie prawa państwowego (zwłaszcza niemieckiego), Hahn odnosi się następnie do kościelnych uregulowań prawnych, dotyczących tej kwestii. Te dwa porządki prawne – państwa i Kościoła – są dzisiaj, jej zdaniem, nie tyle sprzeczne czy konkurujące, ile raczej da się tu zauważyć pewne rozbieżności, ale i komplementarność.

Ostatni (ósmy) tekst w pierwszej (fundamentalnej) części recenzowanej publikacji nosi dość prowokacyjny tytuł „Moralna budowla Kościoła – «domek z kart»?” (s. 131–145). Autorka tego artykułu Marianne Heimbach-Steins (profesorka teologii moralnej na Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu w Münster) omawia tu pewne tendencje do idealizacji, ontologizacji czy restryktywnego normowania, które, według niej, pojawiają się w wypowiedziach Urzędu Nauczycielskiego Kościoła odnośnie do małżeństwa i rodziny. W formie ośmiu tez podaje ona przyczyny istnienia przepaści między Magisterium Kościoła a życiem wiernych, postulując w związku z tym traktowanie katolickiej nauki moralnej raczej jako jakiegoś ideału, punktu orientacji, a nie definitywnie zobowiązujących norm. Co zdumiewające, Heimbach-Steins często podpieira się w swych wywodach cytatami z adhortacji Franciszka *Evangelii gaudium*, domagając się pierwszeństwa „praktycznej prawdy przeżywanej wiary” przed „dogmatyczną czy moralną poprawnością”. Autorka ta zapomina jednak, iż ten sam papież podkreśla, iż „nie wolno zniekształcać integralności orędzia Ewangelii” (EG 39).

W drugiej sekcji analizowanej książki zostało zamieszczonych sześć artykułów poświęconych aktualnym wyzwaniom (*Aktuelle Herausforderungen*) odnośnie do małżeństwa i rodziny. W pierwszym z nich zatytułowanym „Niemałżeńskie związki partnerskie i małżeństwo – albo: czy można oceniać formy życia?” (s. 149–166), współredaktor tej publikacji Bernhard Laux zastanawia się nad fundamentalnym zagadnieniem. A mianowicie, czy chrześcijański model małżeństwa i rodziny wyróżnia się czymś istotnym, czy też wszystkie formy życia winny być traktowane na równi, o ile realizowane są w nich konkretne wymagania normatywne? Laux zauważa tzw. wartość dodaną (*Mehrwert*) małżeństwa, która wyraża się m.in. w zdecydowaniu, wyjątkowości, publicznej deklaracji, równości, czy też płodnej miłości. Mimo wszystko jednak autor ten postuluje, aby analizować każdą sytuację życiową osobno oraz zrezygnować z problematycznego, jego zdaniem, ter-

minu „grzech” w kontekście niemażeńskich związków partnerskich, co wydaje się postulatem zdecydowanie zbyt daleko idącym.

Kolejny tekst z cyklu współczesnych wyzwań dotyczących małżeństwa i rodziny, autorstwa Sigrid Müller (profesorki teologii moralnej na Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu Wiedeńskiego), nosi tytuł „Po rozwodzie żyjący w nowych związkach” (s. 167–182). Artykuł ten porusza bardzo często dyskutowaną wśród niemieckojęzycznych teologów kwestię dopuszczalności rozwodników żyjących w powtórnych związkach do Komunii św. Müller opowiada się za taką możliwością, analizując pewne rozbieżności zawarte, jej zdaniem, w samej sytuacji rozwodu i ponownego związku, czy też w Boskich i ludzkich wymiarach sakramentu małżeństwa. Jako najważniejszy argument za tzw. „Komunią dla rozwiedzionych” autorka ta uznaje troskę o ich wzrost w wierze, nadziei i miłości.

W następnym artykule, zatytułowanym w dość prowokacyjny sposób „Związki się kończą. Co Bóg rozdzielił, do tego człowiek nie musi przytwierdzać się łańcuchami” (s. 183–207), Hans-Joachim Sander (profesor dogmatyki na Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu w Salzburgu) podejmuje filozoficzno-teologiczną refleksję nad momentem końca związku małżeńskiego. W jego opinii również wówczas, gdy małżonkowie się rozstają (czy to przez śmierć jednego z nich, czy poprzez rozwód), Pan Bóg nie jest daleko. Zadaniem Kościoła jest w tym kontekście badać znaki czasu, czyli rozróżniać, gdzie Bóg jest obecny. Według Sander, może się więc zdarzyć, iż rozwód będzie miejscem doświadczenia Bożego błogosławieństwa (*locus theologicus*), a Kościół ma wówczas niejako „przemilczać” nauczanie o nierozzerwalności małżeństwa. Mimo iż brzmi to dość intrygująco, trudno jednak wspomniane poglądy pogodzić z ortodoksją i ortopraksją katolicką.

Czwarty z kolei tekst, umieszczony w tej części recenzowanej publikacji, stanowi artykuł pt. „Małżeństwo dla wszystkich?” (s. 209–226). Jego autorem jest Konrad Hilpert, wspomniany już wcześniej współredaktor omawianej książki. Wychodząc od ujęcia małżeństwa jako jednego z praw człowieka, zastanawia się nad możliwością przyznania tego prawa również w przypadku związków partnerskich, homoseksualnych czy tzw. rodzin patchworkowych różnych konstelacji. Ostatecznie Hilpert opowiada się za odróżnieniem małżeństwa od związków partnerskich. W przypadku tych ostatnich postuluje jednak tworzenie kolejnych „instytutów publicznie uregulowanego partnerstwa”, które w wielu aspektach będą podobne do małżeństwa.

W kolejnym artykule, zatytułowanym „Niezdeterminowany stosunek. Rozważania teologiczne na temat etyki stosunków płciowych” (s. 227–243), Stephan Goertz (profesor teologii moralnej na Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu

w Mainz) próbuje nakreślić „pułapki” i „martwe pola”, jakie dostrzega on w katolickiej etyce życia seksualnego. Problematyczne dla Goertza jest już samo zawężenie tej etyki do relacji mężczyzny i kobiety w małżeństwie, którzy w odróżnieniu od osób homoseksualnych mają prawo do osobowego dopełnienia w miłości partnerskiej. Akcentuje on w związku z tym dar wolności, dzięki któremu ludzie na przestrzeni wieków mogli różnie przeżywać relacje płciowe. Goertz dostrzega także obecny dziś w Kościele brak jedności (np. jeśli chodzi o teorię *gender*) oraz różne tempo inkulturacji katolicyzmu w świecie współczesnej równości płciowej.

Ostatni z tekstów dotyczących wyzwań stojących przed małżeństwem i rodziną nosi tytuł „Odpowiedzialne rodzicielstwo. Zmiana znaczeniowa teologiczno-etycznego toposu” (s. 245–263). Współredaktor recenzowanej publikacji Konrad Hilpert rozpoczyna tu od analizy historycznej pojęć „rodzicielstwo” oraz „odpowiedzialność”, nawiązując m.in. do encyklik Piusa XI *Casti connubii* oraz Pawła VI *Humanae vitae*. Autor ostatecznie podaje w wątpliwość często przypominany w dokumentach Kościoła, nierozłączny związek jedności i rodzicielstwa we współżyciu małżeńskim, a co za tym idzie, dopuszcza również stosowanie środków antykoncepcyjnych, przyrównując je do interwencji medycznych, służących ratowaniu życia ludzkiego. Hilpert, mówiąc o rodzicielstwie, nawiązuje też do sztucznej prokreacji, odpowiedzialności za życie poczęte, jak i omawia pewne granice, których nie wolno przekraczać, traktując np. dziecko jako towar czy przedmiot.

Zwieńczenie analizowanej książki stanowi jej ostatnia, krótsza już część, która dotyczy niewykorzystanych zasobów (*Unausgeschöpfte Ressourcen*) i składa się z trzech artykułów. Wpierw Jochen Sautermeister (profesor teologii i psychologii moralnej na Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu Monachijskiego) w tekście zatytułowanym „Poradnictwo małżeńskie, rodzinne i życiowe jako kościelne pole działania” (s. 267–280) przybliży działalność wprowadzonego w 1975 r. przez Wspólny Synod Diecezji RFN w Würzburgu (*Würzburger Synode*), rozbudowanego systemu poradnictwa (*EFL-Beratung*). Poradnie te dostępne są dla wszystkich, którzy szukają pomocy i rady (nie tylko katolików), choć oczywiście stanowią one instytucje kościelne, związane z katolickim duszpasterstwem małżeństw i rodzin.

„Rodziny jako dotknięcie Boga” (s. 281–291) to tytuł kolejnego artykułu, którego autorem jest Albert Biesinger (profesor pedagogiki religii na Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu w Tübingen). Już na wstępie zwraca on uwagę na przeróżne konstelacje rodzinne, które mają oczywiście wpływ na wychowanie (także to religijne) dziecka. Każda rodzina potrzebuje więc na co dzień tego zapewnienia Bożego („Ja jestem z wami”), w czym może z całą pewnością pomóc

wspólnota parafialna (np. poprzez odpowiednią oprawę niedzielnej Mszy św., czy też uroczystości I Komunii św.). Nie ma bowiem, jak konkluduje Biesinger, zdrowych, świętych rodzin. To zdrowie, tę świętość daje bowiem Bóg.

Ostatnim tekstem zamieszczonym w recenzowanej publikacji jest artykuł pt. „Wspólnota wiary jako zasób dla par i rodzin” (s. 293–308). Bernhard Fresacher (profesor teologii fundamentalnej na Uniwersytecie w Lucernie) zauważa, iż wiele małżeństw i rodzin buduje dziś na miłości w romantycznym ujęciu, połączonej z indywidualizmem oraz pluralizmem, co w konsekwencji prowadzi do wielu zagrożeń. Pojawia się w związku z tym postulat, aby dowartościować na nowo wiarę i religię, gdyż mogą one, zdaniem Fresachera, istotnie przyczynić się do umocnienia miłości małżeńskiej i rodzinnej (także tej erotycznej czy intymnej).

Reasumując, można powiedzieć, że analizowana publikacja to swoisty przegląd siedemnastu stanowisk odnośnie do małżeństwa i rodziny, prezentowanych aktualnie przez znaczących teologów niemieckich, poczynawszy od zagadnień fundamentalnych, historycznych, biblijnych (część pierwsza), przez współczesne wyzwania, kontrowersje (część druga), aż po wątki pastoralne i duchowe (część trzecia). Należy zauważyć, iż recenzowana książka zbiorowa, która została opublikowana przez wydawnictwo Herder w serii „Teologia kontrowersyjnie” (*Theologie kontrovers*), rzeczywiście w części swych artykułów odnosi się do problematyki małżeństwa i rodziny w sposób dość problematyczny. Taki był też chyba główny zamiar redaktorów tej publikacji oraz wydawnictwa, aby w kontekście toczącego się w 2014 r. Nadzwyczajnego Synodu Biskupów na temat powołania i misji rodziny rozpowszechnić dość nieortodoksyjne poglądy. W sumie tezy te nikogo już nie dziwią, gdyż powtarzane są w środowisku teologów niemieckojęzycznych od blisko 50 lat. Chodzi im zwłaszcza o: dopuszczalność antykoncepcji, Komunii św. dla rozwiedzionych i powtórnie związanych, dowartościowanie wolnych związków, czy też relacji homoseksualnych. Szkoda tylko, że redaktorzy tego dzieła – Konrad Hilpert oraz Bernhard Laux – nie zaprosili do owej debaty o małżeństwie i rodzinie także innych teologów, reprezentujących bardziej katolickie poglądy na ten temat. Pewnie są i tacy w Niemczech, choć niewątpliwie stanowią obecnie mniejszość. Na koniec warto podkreślić, że pod względem formalnym książka ta jest bez zarzutu, choć niewątpliwie ułatwiłoby jej lekturę umieszczenie przypisów w tekście poszczególnych artykułów, nie zaś na ich końcu.

Janusz Podzielny
Uniwersytet Opolski, Wydział Teologiczny